

## Mitmehäälse soolo-instrumentaalmuusika traditsioonid Euroopas. Terminoloogilised probleemid ja perspektiivid

Ulrich Morgenstern  
(tõlkinud Žanna Pärtlas)

Mitmehäälset [*multipart*] muusikat ja eriti selle instrumentaalseid vorme puudutav etnomusikoloogiline terminoloogia on üsna ühitamatu. Seda võib seletada võimalike keelebarjääridega, kuid samuti nähtuse enda süstemaatilise ja võrdleva uurimise puudumisega.

Käesolevas artiklis vaadeldakse mitmehäälse soolo-instrumentaalmuusika ja sellega seotud nähtuste terminoloogilisi küsimusi, baseerudes mitmehäälse faktuuri (*Mehrstimmigkeit*) laial definitsioonil. Muusikanäited pärinevad Euroopa rahvamuusika erinevatest traditsioonidest, kuigi mitmeid arutlusel olevaid mitmehäälseid tehnikaid [*multipart techniques*] (Oskár Elschek) võib leida ka teistel muusikategemise aladel. Sellega seoses käsitletakse siin teoreetilisi mudeleid ja terminoloogilisi lahendusi, mis ei pärine mitte ainult Euroopa etnomusikoloogiast (rahvamuusika uuringutest), vaid ka muusikaajaloost, muusikateooriast ja psühhoakustikast.

Uurimismaterjaliks valitud mitmehäälse seotud tehnikad ja faktuurid katavad üksnes väikest osa Euroopa rikkalikest ja eripärastest mitmehäälse soolo-instrumentaalmuusika traditsioonidest. Ometi üritasin võtta vaatluse alla selliseid faktuuritüüpe, mida on võimalik leida rohkem kui ühest või kahest regionaalsest rahvamuusikatradsioonist.

Esimene artiklis esitletud tehnika on põhiliselt ühehäälnelne, kuid seda tajutakse mitmehäälse faktuurina. See on laialt tuntud kui nn. kujuteldav polüfoonia [*virtual polyphony*] (Albert S. Bregman 1990). Järgnevalt vaadeldakse burdooni (laiemas tähenduses, vastavalt saksa uurimistraditsioonile alustades Erich Moritz von Hornbosteli ja lõpetades Rudolf M. Brandliga) ja mitmesuguseid selle modifikatsioone. Burdooni *helikõrguslikke modifikatsioone* võib määratleda sõltuvalt helikõrguslike nihete sagedusest. „Liikuv burdoon“ [*movable drone*] kujutab endast väljapeetud heli (või helikorduste rida), mis muutub pikema meloodilise vormiosa järel ning millele järgneb teine burdoon või lühem heli. Need muutused võivad sõltuda põhimeloodia kulgemisest, kuid liikuv burdoon ei allu harmooniajärgnevusele. „Vahelduv burdoon“ [*alternating drone*] on pidev, kuid mitte regulaarne kahe erineva heli (või helikorduste rea) järgnevus lühikesel meloodilisel vormiosal (üks või kaks motiivi) piirides. See sarnaneb *ostinato*’ga, mille all on mõeldud pidevalt korduvat ja seetõttu kergesti äratuntavat meloodiamustrit. Sellele vaatamata on võimalik eristada muutuvat burdooni ja *ostinato*’t, lähtudes viimase kõrgemast *Gestalt*-kvaliteedist. Veel üks helikõrguslik modifikatsioon on „harmooniliselt reguleeritud burdoon“ [*harmonically regulated drone*]. Burdoon jääb muutumatuks nii kaua, kui see sobib viisi aluseks oleva harmoonilise struktuuriga. Seda tuleb eristada „harmoonilisest põhjast“ [*harmonic foundation*], mille puhul allub alumine häälrangelt viisi harmooniajärgnevusele.

Burdooni *ajaliste modifikatsioonide* hulka kuulub „katkendlik burdoon“ [*discontinuous drone*], mis on vastandatud lühematele ja üksikutele „burdoonilistele rõhkudele“ [*drone accents*]. Mitmehäälse (soolo) muusika laialt levinud tehnikaks on episoodilised „akordilised rõhud“ [*chordal accents*]. Nad võivad, kuid ei pea markeerima harmooniajärgnevust. Etnomusikoloogias vähe tähelepanu pälvinud nähtus on „mõtteline burdoon“ [*mental drone*] (James R. Cowdery), mis eksisteerib valdavalt muusiku sisemises ettekujutuses ja reguleerib esitusprotsessi.

Terminoloogilised lahendused ja töötavad definitsioonid, mis pakutakse välja selles artiklis, kasutavad traditsioonilisi muusikateaduslikke termineid, teiste autorite poolt käibele lastud spetsiaalseid termineid, uusi termineid ja saksakeelsete terminite inglise tõlkeid. Artikkel ei sea eesmärgiks fikseeritud terminoloogia kehtestamist, vaid interdistsiplinaarse diskussiooni algatamist. Mitmehäälse instrumentaalmuusika terminoloogiaküsimused on üks aladest, kus etnomusikoloogia võiks anda oma panuse muusikateaduse harude dialoogilisse reinteegratsiooni.